

АНОТАЦІЯ

Георгадзе Т. О. Організаційно-педагогічні умови формування сімейних цінностей в учнів основної школи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Мелітополь, 2021.

Зміст анотації. Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням, що спрямоване на вирішення проблеми формування сімейних цінностей в учнів основної школи в закладах загальної середньої освіти.

Актуальність і важливість порушеної проблеми в контексті стратегічних напрямів і основних положень розвитку освіти підтверджують нормативні документи, зокрема Конвенція ООН про права дитини (1989), Європейська конвенція про здійснення прав дітей (2006), Сімейний кодекс України (2002), Законах України «Про охорону дитинства» (2001), «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005), «Про освіту» (2017), а також Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки» (2021) та ін.

Спираючись на ці документи, ми визначаємо декілька провідних завдань середньої освіти учнів, на часткове вирішення яких спрямоване дисертаційне дослідження, а саме: виховання громадянина України; формування особистості учня (вихованця), розвиток його здібностей і обдарувань, наукового світогляду; виховання шанобливого ставлення до народних традицій і звичаїв, державної мови, національних цінностей Українського народу та інших народів і традицій.

Визначено суперечності, які ускладнюють досягнення належного рівня сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи в закладах загальної середньої освіти та вимагають подолання, а саме: запитами

сучасного суспільства на оновлення системи виховної роботи із учнями основної школи, яка буде методично грамотно здійснювати впливи на процес формування сімейних цінностей, та загальним станом сформованості сімейних цінностей учнів у закладах загальної середньої освіти; об'єктивною необхідністю переосмислення процесу формування сімейних цінностей у учнів основної школи та недостатністю обґрунтованих й експериментально перевірених організаційно-педагогічних умов даного процесу; актуальністю формування сімейних цінностей в учнів основної школи і недостатньою розробленістю програм, виховних справ, рекомендацій щодо створення ситуацій колективного співробітництва для формування сімейних цінностей в учнів між їхніми батьками і представниками закладів загальної середньої освіти (класний керівник, соціальний педагог, психолог).

На підставі аналізу наукових праць можемо твердити, що проблема пошуку ефективних напрямів удосконалення системи сімейного виховання учнів основної школи, оптимальних підходів до процесу формування сімейних цінностей у закладах загальної середньої освіти є малодослідженою та залишається актуальною і дотепер. Розвиток родинних сосунків і процес формування сімейних цінностей є безпосередньою справою громадян нашої держави.

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження; вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження; зазначено джерельну базу; окреслено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; висвітлено апробацію та впровадження результатів дослідження; зазначено особистий внесок здобувача та подано структуру й обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи формування сімейних цінностей в учнів основної школи» проаналізовано теоретичні джерела, довідкову літературу з питань формування сімейних цінностей особистості, визначено основні поняття дослідження з філософських,

психологічних і педагогічних позицій. Окреслено коло наукових досліджень, що стали підґрунтям для визначення методологічних підходів до формування сімейних цінностей в учнів основної школи (аксіологічний, системний, діяльнісний підходи). З'ясовано, що аксіологічний підхід є акумулятором духовних сімейних цінностей, збагачує культуру сім'ї, тому його впровадження в культурні практики допомагає транслювати духовні й матеріальні цінностей сімейного життя в гармонійному поєднанні. Системний підхід сприяє організації цілісного, системного бачення виховної роботи з учнями (мета, завдання, результати формування сімейних цінностей). У його межах можна виокремити такі функції процесу формування сімейних цінностей в учнів основної школи, як інформаційна, розвивальна, емоційно-мотиваційна, інтеграційна, корекційна, організаційна тощо. Проаналізовано ідеї вчених і щодо діяльнісного підходу, розкрито його сутність, наголошено на значущих видах діяльності особистості в підлітковому віці.

У другому розділі «Діагностика стану сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи» на основі аналізу досліджень, присвячених розробленню критеріальної бази, визначено критерії й відповідні їм показники сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи: *когнітивно-мотиваційний* (вияв мотивації до пізнання сім'ї, її типу, стилю спілкування, стилю взаємин між її членами; мотив щодо пізнання сутності духовних і матеріальних сімейних цінностей; обізнаність із сімейними цінностями та готовність урахувати їх у майбутньому житті); *ціннісно-емоційний* (позитивні установки на пізнання сімейних цінностей, відчуття емоційного благополуччя(комфорту) під час спілкування з членами сім'ї, чутливість до виявлення проблем у сім'ї); *діяльнісний* (уміння розпізнавати конфлікти, які відбуваються між членами сім'ї, і відповідно реагувати на них; уміння піклуватися про себе і про членів власної сім'ї, допомагати їм та приносити радість; здатність до вияву активності в домогосподарських справах).

За цими критеріями і показниками схарактеризовано рівні сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи (високий, середній, низький).

У третьому розділі «Експериментальне дослідження організаційно-педагогічних умов формування сімейних цінностей в учнів основної школи» висвітлено сутність і особливості організації експериментального дослідження, розкрито особливості впровадження організаційно-педагогічних умов у процес формування сімейних цінностей в учнів основної школи. Визначено й обґрунтовано такі умови: 1) забезпечення особистісно орієнтованої взаємодії і створення ситуацій колективного співробітництва між батьками і представниками закладів загальної середньої освіти (класний керівник, соціальний педагог, психолог); 2) оптимізація процесу спілкування учнів основної школи на теми, що пов'язані із духовними і матеріальними сімейними цінностями; 3) застосування різноманітних інформаційних форм і методів, упровадження програм, заходів, які спрямовані на формування сімейних цінностей.

Висновки містять основні результати проведеного дослідження й перспективні напрями подальших педагогічних розвідок.

Наукова новизна й теоретичне значення дослідження одержаних результатів полягають у тому, що: уперше теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови формування сімейних цінностей в учнів основної школи.

Уточнено сутність поняття «процес формування сімейних цінностей в учнів основної школи», розкрито його зміст і структуру

Схарактеризовано рівні, критерії, показники сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи закладів загальної середньої освіти;

Подальшого розвитку набула теорія виховання цінностей в учнів закладів загальної середньої освіти.

У дисертації обґрунтовано зміст і структуру формування сімейних цінностей в учнів основної школи. З'ясовано, що формування сімейних цінностей в учнів відбувається в інституційній, позаінституційній та okazіальній площинах. Перевагу в дослідженні надано інституційній площині, оскільки в закладі загальної середньої освіти вчитель має безпосередній вплив і на самих

учнів, і на їхніх батьків. Встановлено, що до позаінституційної сфери належать засоби масової інформації, соціальні мережі, сайти, клуби, неформальні організації, громадські організації, які розкривають перед підлітками зміст різноманітних цінностей і вносять певні зміни в їхню поведінку. Підкреслено, що вчителю слід зважати й на okazальну сферу, яка може бути випадковою для учнів і зазвичай перебуває поза впливом як учителів, так і батьків.

У роботі розкрито сутність і структуру процесу формування сімейних цінностей в учнів основної школи, виділено чотири основні компоненти: цільовий, змістовий, організаційний, діагностично-результативний. З'ясовано, що основною метою процесу є досягнення високого рівня сформованості в учня сімейних цінностей. Наголошено, що цей процес слід зводити на традиційних сімейних духовно-моральних цінностях (цінність материнства і батьківства, цінність дитинства в родині, цінність родинних зв'язків, цінність звичаїв і традицій, цінність домашньої праці, цінність мирного і спокійного життя в будинку) та матеріальних сімейних цінностях (цінність фінансової забезпеченості, цінність сімейного житла, цінність престижної професії, цінність високооплачуваної роботи, цінність наявності матеріального достатку).

Практичне значення дослідження полягає в розробленні та впровадженні в закладах загальної середньої освіти організаційно-педагогічних умов формування сімейних цінностей в учнів основної школи, програми «Вчимося бути сім'єю» для учнів основної школи. Результати теоретичних пошуків та експериментальних досліджень можуть бути використані батьками, учителями закладів загальної середньої освіти, педагогами-організаторами, психологами, соціальними педагогами, керівниками гуртків, факультативів, творчих об'єднань.

З метою перевірки ефективності організаційно-педагогічних умов формування сімейних цінностей в учнів основної школи і розробленої авторської програми «Вчимося бути сім'єю» протягом 2018-2021 років на базі Мелітопольської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 22

Мелітопольської міської ради Запорізької області, Комунального закладу «Харківської гімназії №169»; Харківської міської ради Харківської області, Вишгородській спеціалізованій школі «СУЗІР'Я», Вишгородської міської ради Київської області; Комунального закладу «Навчально-виховний комплекс №2 (середня школа I–III ступенів – дошкільний навчальний заклад) місто Покров Дніпропетровської області, було організовано і проведено дослідно-експериментальну роботу. Педагогічний експеримент, що здійснювався в межах цієї роботи, складався з констатувального та формувального етапів. В експерименті, який проходив у 5-9 класах закладів загальної середньої освіти, взяли участь 572 учні основної школи, із них 289 входили в експериментальну групу, а 283 – у контрольну.

Для перевірки достовірності емпіричних даних, отриманих протягом педагогічного експерименту, було використано критеріїв Пірсона (χ^2), що дозволило підтвердити статистичну значущість змін, які відбулися у процесі впровадження авторської програми «Вчимося бути сім'єю» в експериментальній групі. У розробленій програмі для учнів основної школи були враховані критерії і показники рівнів сформованості сімейних цінностей. Метою програми було підвищення рівня сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи на основі їхніх уявлень про існування різних типів сім'ї, розвиток мотивації до пізнання матеріальних і духовних сімейних цінностей, формування поважного ставлення до членів сім'ї, до сімейних історій, традицій; створення позитивних установок на визнання сімейних цінностей на основі поступового набуття соціальної компетентності. Програма занять спрямовувалась на накопичення знань про стилі спілкування в сім'ї, уміння будувати конструктивні стосунки в життєвому світі сім'ї тощо.

Програма «Вчимося бути сім'єю» спрямовувалась на підвищення рівня знань в учнів основної школи про сімейні цінності й про моральні вчинки у сім'ї, гуманні взаємини тощо. Виховання в цьому напрямі забезпечувалося позитивною атмосферою, а важливим для реалізації процесу формування

сімейних цінностей в учнів основної школи стало засвоєння моделей поведінки через діалог та вільне спілкування.

Ключові слова: учні, заклади середньої освіти, сім'я, цінності, традиції, сімейні цінності, матеріальні цінності, духовні цінності, діалог, стилі спілкування в сім'ї, соціальна компетентність, сформованість сімейних цінностей в учнів основної школи.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Георгадзе, Т. О. (2017). Проблема виміру цінностей сімейного життя в учнівської молоді загальноосвітніх навчальних закладів: теоретико-методичні аспекти. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічно університету. Серія: Педагогіка*, 2 (19), 197–202.

2. Георгадзе, Т. О. (2018). Сім'я як джерело захисту і впливу на формування сімейних цінностей сучасної української молоді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 61, 45–48.

3. Федорова, О. В., Георгадзе, Т. О. (2018). Формування християнських сімейних цінностей в учнів основної школи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічно університету. Серія: Педагогіка*, 2 (21), 45–50.

4. Георгадзе, Т. О. (2019). Аналіз понятійного апарату з проблеми формування сімейних цінностей у дітей шкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 19. Т. 1. С. 156–159.

5. Георгадзе, Т. О. (2019). Функціонування сім'ї в умовах української соціальної політики. *Молодь і ринок*, 1 (168), 125–129.

6. Neorhadze, Tetiana. (2020). Family as an institute of upbringing. *European Journal of Humanities and Social Sciences*, 2, 87–90.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дослідження:

1. Георгадзе, Т. О. (2017). Педагогічні умови формування сімейних цінностей в учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. *Сучасні проблеми та перспективи розвитку психології і педагогіки*: матеріали міжнар. наук. конф., 1-2 грудня, Київ. Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. С. 59–62.

2. Георгадзе, Т. (2017). Роль християнської культури у формуванні сімейних цінностей сучасної молоді. *Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. студ. і молодих учених до 95-річчя Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, 8 грудня, Мелітополь. Мелітополь: Вид-во МДПУ імені Богдана Хмельницького. С. 73–74.

3. Георгадзе, Т. О. (2018). Виховний потенціал сім'ї. *Особистість, сім'я і суспільство: питання педагогіки та психології*: зб. тез наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 листопада, Львів. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота». Ч. 2. С. 45–47.

4. Георгадзе Т.О. (2018). Вплив християнської культури на формування сімейних цінностей. *Етика релігій і конфесійне ціннісне розмаїття*: матеріали І Всеукраїнського форуму-презентації, 17-18 травня, Мелітополь. С. 39–42.

5. Георгадзе, Т. О. (2018). Формування сімейних цінностей в рамках становлення нової української школи. *Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації концепції нової української школи*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 14-16 червня, Мелітополь. Дубяга, С. М., Чорна, В. В., & Яковенко, І. О. (Ред.-упор.). Мелітополь: ФОП Однорог Т.В. С. 61–64.

6. Георгадзе, Т. О. (2018). Традиційна сім'я та її роль в сучасному українському суспільстві. *Science, research, development. Pedagogy: Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej NaukowoPraktycznej (online) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego oraz*

byłej Jugosławii, 30 grudnia, Warszawa. Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour». С. 27–29.

7. Георгадзе, Т. О. (2019). Процес формування світобачення школяра. *Сучасна наука: тенденції та перспективи*: матеріали Всеукраїнської Internet-конференції, 23-24 жовтня, Мелітополь. С. 30–33.

8. Георгадзе, Т. О. (2020). Життєва цінність любов. *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka*: International scientific and practical conference, 30-31 marca. (wydanie specjalne). Krakow, Warszawa (Poland). С. 93–94.

9. Георгадзе, Т. О. (2021). Сформованість сімейних цінностей в учнів основної школи. *Європейські цінності в українській освіті: виклики та перспективи*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., 28-29 травня, Запоріжжя. О. Тупахіна (Ред.). Запоріжжя: ВД «Гельветика». С. 44–46.

ABSTRACT

Heorhadze T. O. Organizational and pedagogical conditions for the formation of family values in middle school students. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation is to obtain a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 011 Educational, pedagogical sciences. Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol, 2021.

Abstract content. The dissertation is a theoretical and experimental study aimed at solving the problem of forming family values in middle school students in general secondary education.

The urgency and importance of the problem in the context of strategic directions and basic provisions of educational development are confirmed by normative documents, in particular the UN Convention on the Rights of the Child (1989), the European Convention on the Rights of the Child (2006), the Family Code of Ukraine (2002), in the laws of Ukraine «On Child Protection» (2001), «On Ensuring Organizational and Legal Conditions for Social Protection of Orphans and

Children Deprived of Parental Care» (2005), «On Education» (2017), and the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the Action Plan National Strategy for Human Rights for 2021-2023» (2021) and others.

Based on these documents, we identify several leading tasks of secondary education of students. The dissertation research is aimed at partial solution of the following tasks: education of a citizen of Ukraine; formation of the student's personality (pupil), development of his abilities and talents, scientific worldview; fostering a respectful attitude to folk traditions and customs, the state language, national values of the Ukrainian people and other peoples and traditions.

Contradictions that complicate the achievement of the appropriate level of family values in middle school students in general secondary education institutions have been identified: between the demands of modern society to update the system of educational work with middle school students, which will methodically competently influence values, and the general state of formation of family values of students in general secondary education; between the objective need to rethink the process of formation of family values in middle school students and the lack of sound and experimentally tested organizational and pedagogical conditions of this process; between the urgency of forming family values in middle school students and insufficient development of programs, educational cases, recommendations for creating situations of collective cooperation for the formation of family values in students between their parents and representatives of secondary schools (class teacher, social educator, psychologist).

Based on the analysis of scientific works we can say that the problem of finding effective ways to improve the system of family education of middle school students, optimal approaches to the process of forming family values in general secondary education is poorly understood and remains relevant today. The development of family ties and the process of forming family values is a direct matter of the citizens of our state.

The introduction substantiates the relevance and feasibility of the study; it is indicated on the connection of work with scientific programs, plans, topics; the

object, subject, purpose, tasks and methods of research are defined; the source base is indicated; the scientific novelty and practical significance of the obtained results are outlined; the approbation and implementation of research results are covered; the personal contribution of the applicant is indicated and the structure and scope of the dissertation are presented.

The first section «Theoretical and methodological foundations of family values in middle school students» analyzes theoretical sources, reference books on the formation of family values of the individual, defines the basic concepts of research from philosophical, psychological and pedagogical positions. The range of scientific researches that became the basis for determining methodological approaches to the formation of family values in middle school students (axiological, systemic, activity approaches) is outlined. It has been found that the axiological approach is an accumulator of spiritual family values, it enriches the culture of the family, so its implementation in cultural practices helps to transmit the spiritual and material values of family life in a harmonious combination. A systematic approach contributes to the organization of a holistic, systematic vision of educational work with students (purpose, objectives, results of the formation of family values). Within its limits it is possible to single out such functions of the process of formation of family values in middle school students as informational, developmental, emotional-motivational, integration, correctional, organizational, etc. The ideas of scientists on the activity approach are analyzed, its essence is revealed, the significant types of personality activity in adolescence are emphasized.

The second section «Diagnosis of the state of family values in middle school students» based on the analysis of research on the development of the criteria base, identifies criteria and corresponding indicators of family values in middle school students: cognitive-motivational (manifestation of motivation to know the family, its type, style of communication, style of relationships between its members, the motive for learning the essence of spiritual and material family values, awareness of family values and willingness to take them into account in future life); value-emotional (positive attitudes to the knowledge of family values, feelings of

emotional well-being (comfort) when communicating with family members, sensitivity to identifying problems in the family); active (the ability to recognize conflicts that occur between family members and respond accordingly; the ability to take care of themselves and their family members, help them and bring joy; the ability to be active in household chores).

According to these criteria and indicators, the levels of formation of family values in middle school students (high, medium, low) are characterized.

The third section «Experimental study of organizational and pedagogical conditions for the formation of family values in middle school students» highlights the essence and features of the organization of experimental research, reveals the features of organizational and pedagogical conditions in the formation of family values in middle school students. The following conditions are defined and substantiated: 1) ensuring personality-oriented interaction and creating situations of collective cooperation between parents and representatives of general secondary education institutions (a class teacher, a social pedagogue, a psychologist); 2) optimization of the process of communication of middle school students on topics related to spiritual and material family values; 3) the use of various information forms and methods, implementation of programs, activities aimed at the formation of family values.

The conclusions contain the main results of the study and promising areas of further pedagogical research.

The scientific novelty and theoretical significance of the obtained results are: for the first time the organizational and pedagogical conditions of formation of family values in middle school students are theoretically substantiated and experimentally tested.

The essence of the concept "the process of formation of family values in middle school students" is clarified, its content and structure are revealed;

Levels, criteria, indicators of formation of family values in middle school students of general secondary education are characterized;

The theory of education of values in students of general secondary education institutions was further developed.

The dissertation substantiates the content and structure of the formation of family values in middle school students. It was found that the formation of family values in students takes place in the institutional, non-institutional and occasional areas. The advantage in the research is given to the institutional level, because in a general secondary education institution the teacher has a direct influence on both the students themselves and their parents. It has been established that the non-institutional sphere includes the mass media, social networks, websites, clubs, informal organizations, and public organizations that reveal the content of various values to adolescents and make certain changes in their behavior. It is emphasized that the teacher should also take into account the occasional sphere, which may be accidental for students and is usually beyond the influence of both teachers and parents.

The essence and structure of the process of formation of family values in middle school students are revealed in the work, four main components are distinguished: target, semantic, organizational, diagnostic-effective. It was found that the main purpose of the process is to achieve a high level of formation of the student's family values. It is emphasized that this process should be based on traditional family spiritual and moral values (the value of motherhood and fatherhood, the value of childhood in the family, the value of family ties, the value of customs and traditions, the value of homework, the value of peaceful and quiet life at home) and material family values (the value of financial security, the value of family housing, the value of a prestigious profession, the value of high-paying work, the value of wealth).

The practical significance of the study is to develop and implement in general secondary education organizational and pedagogical conditions for the formation of family values in middle school students, the program «Learning to be a family» for middle school students. The results of theoretical research and experimental research

can be used by parents, teachers of secondary schools, teachers-organizers, psychologists, social educators, leaders of clubs, electives and creative associations.

In order to test the effectiveness of organizational and pedagogical conditions for the formation of family values in middle school students and the author's program «Learning to be a family» during 2018-2021 there was organized an experimental work on the basis of Melitopol secondary school I-III degrees no. 22 Melitopol City Council of Zaporozhzhya region, Municipal institution «Kharkiv Gymnasium no.169»; Kharkiv City Council of Kharkiv Region, Vyshhorod Specialized School «SUZIR'YA», Vyshhorod City Council of Kyiv Region; Municipal institution «Educational complex no. 2» (secondary school I-III degrees – preschool educational institution), the city of Pokrov, Dnipropetrovsk region. The pedagogical experiment carried out within the framework of this work consisted of ascertaining and forming stages. The experiment, which took place in grades 5-9 of general secondary education, was attended by 572 middle school students, of whom 289 were in the experimental group and 283 - in the control group.

Pearson's criteria (χ^2) were used to verify the empirical data obtained during the pedagogical experiment, which confirmed the statistical significance of the changes that occurred during the implementation of the author's program "Learning to be a family" in the experimental group. The developed program for middle school students took into account the criteria and indicators of the levels of formation of family values. The aim of the program was to increase the level of family values in middle school students based on their ideas about the existence of different types of families, the development of motivation to learn material and spiritual family values, the formation of respect for family members, family histories and traditions; creation of positive attitudes to the recognition of family values on the basis of the gradual acquisition of social competence. The program was aimed at gaining knowledge about communication styles in the family, the ability to build constructive relationships in the family life, and more.

The Learning to Be a Family program aimed to increase middle school students' knowledge of family values and morals in the family, humane relationships, and more.

The program «Learning to be a Family» aimed to increase middle school students' knowledge of family values and morals in the family, humane relationships, and more. Education in this direction was provided by a positive atmosphere, and the assimilation of patterns of behavior through dialogue and free communication was important for the implementation of the process of forming family values in middle school students.

Key words: students, secondary schools, family, values, traditions, family values, material values, spiritual values, dialogue, communication styles in the family, social competence, formation of family values in middle school students.

LIST OF THE APPLICANT'S PUBLICATIONS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION

Scientific works in which the main scientific results of the dissertation are published:

1. Heorhadze, T. O. (2017). The problem of measuring the values of family life in the student youth of secondary schools: theoretical and methodological aspects. *Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical University. Series: Pedagogy*, 2 (19), 197–202.

2. Heorhadze, T. O. (2018). The family as a source of protection and influence on the formation of family values of modern Ukrainian youth. *Scientific journal of the Drahomanov National Pedagogical University. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects*, 61, 45-48.

3. Fedorova O. V., Heorhadze T. O. (2018). Formation of Christian family values in middle school students. *Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical University. Series: Pedagogy*, 2 (21), 45–50.

4. Heorhadze, T. O. (2019). Analysis of the conceptual apparatus on the problem of formation of family values in school-age children. *Innovative pedagogy. Issue. 19. T. 1. S. 156–159.*

5. Heorhadze, T. O. (2019). Functioning of the family in the conditions of Ukrainian social policy. *Youth and the Market*, 1 (168), 125–129.

6. Heorhadze, Tetiana. (2020). Family as an institute of upbringing. *European Journal of Humanities and Social Sciences*, 2, 87–90.

Scientific works that certify the approbation of dissertation results:

1. Heorhadze, T. O. (2017). Pedagogical conditions for the formation of family values in students of 5-9 grades of secondary schools. *Modern problems and prospects for the development of psychology and pedagogy: materials intern. science. conference*, December 1-2, Kyiv: VI Vernadsky Tavriya National University. Pp. 59–62.

2. Heorhadze, T. (2017). The role of Christian culture in the formation of family values of modern youth. *The role of education in the formation of life values of youth: materials of All-Ukrainian scientific-practical conference of students and young scientists to the 95th anniversary of Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University*, December 8, Melitopol: Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University Publishing House. p. 73–74.

3. Heorhadze, T. O. (2018). The educational potential of the family. *Personality, family and society: issues of pedagogy and psychology: collection of thesis scientific works of international participants of scientific-practical conference*, November 23-24, Lviv: GO «Lviv Pedagogical Community». Ch. 2. Pp. 45–47.

4. Heorhadze, T.O. (2018). The influence of Christian culture on the formation of family values. *Ethics of religions and confessional value diversity: materials of the First All-Ukrainian Forum-Presentation*, May 17-18, Melitopol. Pp. 39–42.

5. Heorhadze, T. O. (2018). Formation of family values in the framework of the new Ukrainian school. *Personal and professional development of a teacher in*

the conditions of realization of the concept of the new Ukrainian school: materials of all-Ukrainian scientific-practical conference with international participation, June 14-16, Melitopol. Dubyaga, SM, Chorna, VV, Yakovenko, I. O. (Ed.). Melitopol: FOP Odnorog TV Pp. 61–64.

6. Heorhadze, T. O. (2018). The traditional family and its role in modern Ukrainian society. *Science, research, development. Educators: Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej NaukowoPraktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego oraz byłej Jugosławii*, December 30, Warszawa. Publisher: Sp. z o.o. Diamond trading tour. Pp. 27–29.

7. Heorhadze, T. O. (2019). The process of forming a student's worldview. *Modern science: trends and prospects: materials of the All-Ukrainian Internet-conference*, October 23-24, Melitopol. Pp. 30–33.

8. Heorhadze, TO (2020). The vital value of love. *Herald of pedagogy. Science and Practice: International scientific and practical conference*, March 30-31. (special edition). Krakow, Warsaw (Poland). Pp. 93–94.

9. Heorhadze, T. O. (2021). Formation of family values in primary school students. *European values in Ukrainian education: challenges and prospects: coll. materials intern. scientific-practical conf.*, May 28-29, Zaporozhye. O. Tupakhin (Ed.). Zaporozhye: VD "Helvetica". Pp. 44–46.